

Drevni Iran: Naše veze s njim

Karen Armstrong¹

Sažetak

Percepcija koju Iran ima u očima Zapada je obojena brojnim predrasudama i pogrešnim procjenama. Ipak, u ovom predavanju koje otvara oči, Karen Armstrong teži da pomiri takva mišljenja sugerirajući postojanje brojnih sličnosti u duhovnim navikama i vjerovanjima koje dijelimo sa Irancima i ostatkom svijeta. Od drevnih vremena Zaratustre, sve do iranske revolucije, Armstrong ispituje motive koji su prožimali duhovnu svijest u Iranu, kao i njihove dalje veze sa Zapadnim religijama. Slijedom toga, ona primjećuje da su načini na koje su ljudi tražili utočište u religiji,

¹ Karen Armstrong je britanska autorica, najbolje poznata po svojim djelima na temu komparativnih religija i međureligijskog dijaloga. U sedamnaestoj godini je kao iskušena stupila u katolički samostan u Triptonu. Nakon sedam godina redovničkog života i bezuspješne potrage za prosvjetljenjem napušta samostan. Završila je Univerzitet Oxford, a od 1982. godine bavi se isključivo pisanjem. U opusu ove autorke stoji preko 20 izvanrednih knjiga među kojima su *Muhammed: Poslanik našeg vremena* i *Polja krvi - Religija i historija nasilja*. Napisala je brojna opsežna analitičko-komparativna djela o judaizmu, kršćanstvu, islamu i budizmu i drugim religijskim tradicijama. Dobitnica je nagrade fondacije TED, koju je iskoristila za sastavljanje međureligijske Povelje o saosjećanju. Sljedeći odlomak je iz njenog predavanja na temu međureligijskog dijaloga, održanog u avgustu 2014. god. u Chautauqua instituciji za cjeloživotno obrazovanje, u saveznoj državi New York.

obično kada su bivali suočeni sa tiranijom, tlačenjem i drugim silama zla, univerzalni u svim društvima. Stoga, autorica ukazuje na dimenziju socijalne pravde koja je bila ključna u sva tri monoteizma, no, koja je, tokom stoljeća, tumačena na pogrešne načine.

Ključne riječi: iranska duhovnost, zoroastrizam, rani islam, teološki dualizam, mesijanizam, islam u Iranu.

Često mislimo o Iranu kao o nekoj zemlji nama tako dalekoj i stranoj, no želim da sugeriram da naše veze sa Iranom sežu duboko u drevnu prošlost. Zsigurno, Zapadne kulture su u mnogočemu utjecale na tokove u Iranu, bilo da je to bilo dobro ili loše. No, također su, čak i drevne religije, poput Zoroastrizma, koji je zamišljen kao univerzalna religija, iako je na kraju najviše bio religija Iranaca, imale značajan utjecaj na tri monoteizma.

No, prije svega, bitno je istaći da drevna perzijska civilizacija zacijelo nije beznačajana u sadašnjem, modernom Iranu. To sam otkrila kada sam boravila u Iranu prošle godine, u društvu kustosa Britanskog nacionalnog muzeja, čija je posjeta Iranu imala posebnu svrhu. Naime, sa sobom je donio na posudbu drevni perzijski artefakt. Taj artefakt je bio Kirov cilindar.

Svi znamo priču o velikom kralju Kiru. Oko 597. g. p. n. e. babilonski kralj Nabukodonosor je protjerao jevrejski narod iz Jerusalema u Babilon. Nakon pobune u Judeji, Nabukodonosorova vojska uništava i spaljuje grad, kao i hram kralja Solomona, te protjeruje preostali jevrejski narod u Babilon. No, 530. g. p. n. e. Kir osvaja Babilonsko carstvo, te tako nastaje najveće carstvo koje je ikada postojalo na svijetu. Izdao je proglas u kojem je rekao da su svi oni koje su Babilonci protjerali mogli mirno da se vrate svojim domovima, a da će Perzijanci ponovo izgraditi hramove koje su uništili Babilonci. Narod koji je imao najviše koristi od ovog proglašenja je bio jevrejski narod. Tekst ove odluke se nalazi i u Knjizi Ezre.

Bila sam zaintrigirana jer su obično šahovi bili ti koji su se zanimali za historijske artefakte, dok su se vjerski poglavari obično držali po strani. Cilindar je dopremljen u posebno osiguranom kovčegu, a kada je, nedugo nakon što smo došli, po prvi put predstavljen javnosti na konferenciji za novinare, po otvaranju kovčega uslijedio je spontani

aplauz. Brojni prisutni su zaplakali. Svakog dana u tom periodu, Nacionalni muzej Irana posjetilo je oko 2000 ljudi, samo radi te izložbe. Održana je i velika ceremonija otvaranja na kojoj sam prisustvovala zajedno sa kolegama iz Britanskog muzeja. Mi smo jednostavno bili bez teksta. Tokom ceremonije obratio se i bivši predsjednik Ahmedi-nežad, zajedno sa potpredsjednikom Mašai'jem, govorio je, također, i ministar kulture, no niko od njih nije spominjao islam. Cijelo vrijeme naglasak je bio na drevnoj Perziji koja je naučila ljude kako da oslobode potlačene od imperijalne moći, a Kir i Darije su bili ti koji su ih naučili osnovnim ljudskim pravima. Ako bi uopće spominjali religiju, nazivali bi je monoteizmom, što je bila inkluzivnija forma. Za samog Kira se ponekad tvrdi da je bio zoroastrijanac, što još uvijek nije u potpunosti sigurno. Ipak, to je bila religija sa najviše pristalica u tadašnjem Iranu, te je njen utjecaj bio posvuda.

Postavlja se pitanje ko su zapravo Iranci. Oni ne potječu iz samog Irana, već vode porijeklo sa prostora Kavkaza, na obroncima Centralne Azije, gdje su se nastanili oko 3500. g. p. n. e. Indoiranci, ili Arijevci, prastari narod iz kojih je nastala iranska skupina naroda, nisu bili etnička grupa. Od perioda nacizma riječ *Arijevac* je dobila razne zlokobne prizvuke, no Arijevci iz tih drevnih vremena su zapravo bili grupa plemena, koji su imali zajednički jezik i kulturu.

Sredinom III ili IV st., oni počinju da migriraju u velikim seobama, tako da su se neka plemena odvojila i dostigla dijelove poput Skandinavije, Grčke i ostatka Evrope. Njihov indoevropski jezik je postao osnova za brojne svjetske jezike, uključujući i naš vlastiti. Oni koji su ostali su se vjerovatno podijelili u dvije veće grupe, unutar kojih su razgovarali na različitim dijalektima. Jedan od njih se nazivao Avestinski jezik i njime su se sporazumijevali ljudi koji će se u konačnici nastaniti u Iranu. Druga grupa su ljudi koji su govorili Sanskrit, a oni su otišli u Indiju.

Obje religije koje su se razvile među ovim grupama bile su religije koje su pozivale na mir, uzajamne odnose, uvažavanje ljudi, a i životinja. Naglasak je bio na prirodnom poretku, koji je trebao da se održava pod svaku cijenu. Oni su na svijet gledali kao na sfere ispunjene božanskim prisustvom i stoga u jedinstvu sa božijim bićem. No i ovo se ubrzo promijenilo. Neki od govornika Sanskrita su migrirali u Mezopotamiju, gdje su se razvile jako napredne urbane zajednice. Dio društva je izgradio jake borbene vještine, skrbivši oružje i ratne kočije. Onda su stigli na prostor Iranske visoravni sa svom novom opremom, vještinama

i entuzijazmom. Gajenje stoke za njih nije bilo toliko zanimljivo, tako da su pronašli interes u borbama stoke. Imali su neprikosnovenu mogućnost za mobilnost, te su uz pomoć svojih kočija, upregnutih na konje, pustošili i pljačkali sela. Naravno, tada su se neki Iranci počeli pitati šta se to dešava, a kao rezultat njihovih pogleda na ove tokove rađa se Zoroastrijanizam.

Bitno je reći da se ovakva vrsta duhovnosti iznova rađala svaki put kada bi se ljudi suočili sa istim okolnostima, kada su osjećali prijetnju neke jače sile, kada bi se susreli sa velikim okrutnostima i nepravdama, pogotovo kada bi neka zajednica iskusila jedan poseban vid bola i patnje u spoznaji da se njihov način života nepovratno mijenja. Takva vrsta duhovnosti se razvila i u našem vremenu, u sve tri monoteističke religije. Razmislite kako se ljudi u savremenom dobu nose sa promjenama koje je donijela ubrzana modernizacija. Stoga se moramo podsjetiti da nije nimalo začudno ako se ovakve vrste duhovnih razmišljanja rode iz okolnosti kojima smo pridonijeli.

U tom periodu se ističe jedan značajan pojedinac. Zaratustra je bio jako uznemiren zbog ljudskih patnji, osjećao se bespomoćno i bio je užasnut načinom na koji su se ti Arijevci odnosili prema svijetu. Štovali su boga Indru, koji je bio bog rata i utjelovljenje svega onoga čemu su se oni divili. Kasnije, oni će sa sobom ponijeti to vjerovanje dalje u Indiju. Jednog jutra, dok je bio pokraj rijeke, Zaratustri se ukazalo čudesno biće i odvelo ga do Ahura Mazde, koji mu je rekao da ga je postavio za svoga poslanika u svetom ratu protiv nasilja i terora.

Podjelu između dobra i zla Zaratustra je oslikao u božanskom svijetu tvrdeći da je nekada morao postojati rat na nebesima, između vrhovnog božanstva po imenu Ahura Mazda i neprijateljskog duha čiji su štovaoci bili priklonjeni redu boga Indre. Kao rezultat ovog sukoba, čitav svijet je hrlio ka katastrofi, te je Zaratustra uvidio da to može samo dovesti do užasnih posljedica. Stvari bi se samo nastavile pogoršavati, sve dok se Ahura Mazda ne spusti na zemlju i iz mrtvih ne podigne vojsku koja će se boriti uz njega sa zlobnim silama sve dok ne poraze zloćudnog duha. Nakon toga uslijedit će Sudnji dan, cijeli svijet će biti izmijenjen i nastat će potpuna harmonija i blagostanje. Brda i ravnice će se sravniti na istu razinu, neće biti bolesti niti smrti, a sile dobra će naposljetku odnijeti pobjedu.

Zaratustra je mislio da će se ova transformacija zbiti u njegovo doba, no to se nije desilo. Onda je rekao da će doći neko poslije njega i svijetu

će donijeti blagodat. Povest će sile dobra u borbu sa zlim duhom, te donijeti spasenje, oslobađajući svijet od zla. Iako zvuči nevjerovatno, prepoznajemo brojne, nama odveć poznate elemente. Sudnji dan, uskrsnuće, ideja borbe između dobra i zla. Sva ova vjerovanja će se poslije pojaviti u tri monoteističke religije. No, Zaratustra je u brojnim pogledima bio jako napredan za svoje doba, zato što je uspio objasniti patnju Arijevaca, dajući njihovim životima određeni smisao. On se najprije ogledao u “zakonima čistoće”. Naime, po postanku, svijet je bio ispunjen elementima dobra i zla koji su bili pomiješani. Ono što je bilo potrebno uraditi jeste odvojiti dobro od lošeg u našim svakodnevnim životima, te na taj način pridonijeti borbi protiv zla. Pored toga, imao je napredna razmišljanja i zato što je smatrao da svi ljudi, i muškarci i žene i djeca mogu otići u raj. Do tada se smatralo da samo nekolicina izabраниh ljudi, aristokrata, zaslužuje takvu nagradu. Nastojao je uvesti moral u već zastupljena tradicionalna vjerovanja, jer se ljudi nisu trebali suočiti sa zlom na nasilan način, već mirnim putem tako što će se brinuti za siromašne, marginalizirane grupe stanovništva koje su bile izravne žrtve sila zla. Ne nastojim tvrditi da su tri monoteističke religije u potpunosti preuzele vjerovanja Zoroastrizma, no sigurno je da su u nekoj mjeri usvojile određena vjerovanja i prilagodile ih svojim vlastitim potrebama.

Od vremena kada su se zoroastrovska vjerovanja pojavila na prostoru koja su bila naseljena jevrejskim narodom, taj tipični zoroastrovski etos je polahko našao mjesto u jevrejskim eshatološkim poimanjima o smaku svijeta. Jedan od jevrejskih poslanika, koga nazivaju drugi Izaija, jer je njegov svitak pronađen zajedno sa svitkom ranijeg poslanika, Izaije od Jerusalema, bio je pod jakim utjecajem ovakvih vjerovanja. Govorio je o brdima koja se srađuju sa ravninama, te o svijetu koji se preporuča nakon bitke sa zlim, a za perzijskog Kira je smatrao da je poslat od Boga da učini božansko djelo i oslobodi jevrejski narod od patnje, tako da je Kir postao prvi pojedinac kojem je dodijeljena ta titula.

Prostor Palestine se tada zvao Jehud i bio je perzijska kolonija. Za razliku od Babilonaca, koji su se odnosili nemilosrdno prema osvojenim teritorijama, pustošeći i pljačkajući, te provodeći kampanje terora, Perzijanci su kao vladari bili dosta sposobniji i pravedniji. Iz Biblije znamo da je Ezra sa Nehemijem posjetio perzijski dvor u vrijeme kada je jevrejski narod uz Kirovu podršku nastojao da vrati prijašnji sjaj svojim naseljima. Prema Knjizi Ezre, on kao izaslanik dolazi na

perzijski dvor zajedno sa Nehemijom noseći sa sobom Toru koju naglas čita prisutnima. Pomislit ćete da je Perzijancima bilo svejedno, no naprotiv, oni su doista bili toliko dirnuti da su briznuli u plač. Ezra zadužuje Levite da trče oko prisutnih i pojašnjavaju ono što im se čita. Tako nastaje jedna atmosfera međusobnog razumijevanja i uvažavanja drugoga. Ova priča govori o tome da je ono što su Perzijanci pokušavali da učine u osvojenim teritorijama, bilo to da prilagode svoje zakone sa već postojećim, na taj način dozvoljavajući ljudima da zadrže svoje prijašnje nazore i sisteme vjerovanja.

Možemo sa sigurnošću tvrditi da se po odlasku Perzijanaca, koji su se pokazali izrazito dobrim vladarima, razvila neka vrsta apokaliptične duhovnosti. Nakon poraza koji su uslijedili za Perzijance dolaze brojni osvajači poput Aleksandara Velikog, a naposljetku i Rimljana, nakon čega nastaje period velikih turbulencija. Stoga, nije iznenađujuće da se po nastupanju prvog stoljeća osjeti prisustvo eshatoloških poimanja, jer u očima jevrejskog naroda Rimljani ostaju neprijatelji. S vremenom će doći do uništavanja jevrejskih hramova i velikih prijetnji po opstanak samog naroda.

Isus je također djelovao u ovakvom okruženju, kao i sveti Pavao. Sveti Pavao je čvrsto vjerovao u smak svijeta, te u to da će Isus uskrsnuti tokom njegova života. Isus je u prvim Jevanđeljima prikazivan u pustinji, u sukobu sa Sotonom, kako vrši egzorcizme nad zaposjednutim ljudima dok iz njih izlaze đavoli proklinjući ga. Antropolozi primjećuju da se ova ideja o demonskoj zaposjednutosti vrlo često javlja prilikom velikih okupacija stranih teritorija. Tokom sukoba između Alžiraca i Francuza, Alžirci su znali da je isuviše opasno da se bore ili bune protiv Francuza, no vjerovali su da su ih zaposjeli džini, demonska stvorenja. Prisjetimo se da su demoni protiv kojih se Isus borio na njegovo pitanje ko su oni odgovorili “mi smo legija”, što upućuje na Rimske legije. Stoga uviđamo vezu sa okupacijom, strahom potlačenih od Smaka svijeta i sveopćim nemirom. Knjiga Otkrivenja također sadrži slične elemente, poput velikog rata između Boga i Sotone gdje naposljetku Sotona pada u vatreni ponor nakon čega nastaje novi Jerusalem.

Kada su muslimani osvojili teritoriju Irana, Iranci s početka nisu mogli preuzeti svoju teritoriju. Perzijska vojska je bila znatno oslabljena, jer je vodila strašne ratove sa Bizantom. Kao posljedica toga, oba carstva su posustala pred dolaskom Arapa. No, ovo nije bio sveti rat u kojem su se ljudi tjerovali na preobraćanje u vjeru. Muslimani nisu vjerovali u

nasilno preobraćanje, naprotiv, vjerovali su u to da svaka religija, koja poziva na ispravan put, dolazi od Boga. Kada su pronašli zoroastrizam u Perziji, zoroastrijanci su, također, uvršteni među Sljedbenike Knjige. Bitno je istaći da su prvi šiiti bili Arapi, te da se šiizam u Iranu u potpunosti razvija tek u XVI stoljeću.

Čitav ovaj pregled starih vjerovanja može poslužiti za usporedbu sa šiitskim nazorima u današnjem Iranu. Sam poslanik Muhammed je bio svjestan priče o Sudnjem danu, koja je bila jako bitna za prve dijelove Objave. Figura Antikrista, prisutna u biblijskim tekstovima, je prema brojnim mišljenjima u sličnom obliku bila zastupljena i u vjerovanjima starih Arapa. Ono što je Zapadnim društvima možda teško shvatiti jeste da je politika za muslimane uvijek imala vjersku dimenziju, ne zbog toga što ne mogu odvojiti državu od religije, već zbog toga što su patnja, siromaštvo i beznađe problemi koji se tiču vjere, te da ne možete samo sjediti izgovarajući vaše molitve dok gledate kako vaši sunarodnici pate. A u Kur'anu se vjernicima jasno propisuje da rade na stvaranju pravednog i moralnog društva u kojem će se prema siromašnim i potlačenim ljudima odnositi sa poštovanjem. Zato, kada primijetite da su muslimanske zajednice potlačene od strane okupatora, tiranina, stranih moći, to za njih uvijek nosi vjersku dimenziju, jer smatraju da ne čine svoju dužnost i ne pridonose širenju pravednosti na zemlji.

Kada se ovdje, u Americi, spomenu šiiti, obično prva stvar koja pada na um jeste iranska revolucija i Hezbollah. No, šiizam je zapravo jako miran oblik Zoroastrizma, što je jako bitno ako se dovede u vezu sa sekularnim duhom koji se probudio tokom dolaska i izložbe Kirovog cilindra i poštovanja koje iranski narod gaji prema drevnim perzijskim običajima.

Nakon Poslanikove smrti nije bio poznat njegov nasljednik, jer Poslanik nikada nije izravno objavio svoju odluku. Jedna veća skupina muslimana se odlučuje za Poslanikovog vjernog ashaba, Ebu Bekra, kao sljedećeg halifu. No, bilo je puno muslimana koju su smatrali da je Poslanikov zet, njegov najbliži muški srodnik, Ali, bio onaj koji je trebao da ga naslijedi. Arapi su dugo vjerovali da sin naslijeđuje očevu karizmu, te da će Poslanikova sposobnost da čuje Božiju riječ preći i na njegove potomke. Ipak, Ali nije postao halifa, ni prvi, ni drugi, niti treći put. Bilo je to vrijeme znatnih društvenih previranja, tako da su se neki vodili mišlju da do takvih previranja ne bi došlo da je Ali bio na vlasti. Ali je naposljetku postao četvrti halifa, no tada biva ubijen. Slijedom toga,

šiitska priča je priča tragičnog karaktera, govori o nedostižnosti želje da se Božija volja prenese u svijet put sebičnosti, pohlepe i okrutnosti.

Nakon Alijeve smrti, Arapi su osnovali Arapsko carstvo sa prijestolnicom u Damasku i to je bilo tipično aristokratsko carstvo. U drevna vremena, svako carstvo, bilo da je babilonsko ili perzijsko, evropsko ili kinesko, bilo je zasnovano na poljoprivredi. Zemlja je bila od glavnog značaja. Sva ta carstva su postojala na istoj osnovi, koja je diktirala da izrazito mali procenat stanovništva, ne veći od 5%, čini aristokratiju koja je živjela lagodnim životom, izrabljujući seljake koji su mukotrпно radili na zemlji da bi im se oduzimao svaki višak koji su pribavili od svojih usjeva. Kada su Arapi osnovali svoje carstvo, vladali su njime na isti način, što je u potpunosti bilo suprotno sa porukama Kur'ana. Muslimani nisu htjeli šutjeti i trpiti takav poredak, već su ustali i progovorili protiv njega. Brojne forme duhovnosti su nastale upravo u to vrijeme, poput sufizma, gdje bi ljudi prihvatili asketski način života, koji je bio protivan svemu onome što su praktikovali aristokrati na dvorovima, život ispunjen ljubavlju i težnjom za jedinstvom sa Bogom. Sufije su bili potaknuti patnjom koja je bila prisutna u njihovim zajednicama, kao i željom za gradnju boljih odnosa. Od samih početaka su bili jako prijateljski naklonjeni prema ostalim religijama. Njihov doživljaj onoga božanskoga je bio često popraćen dubokim ekstazama i suzama jer su Božije prisustvo doživljavali na izrazito emotivan način.

Ibn Arabi je bio jedan od velikih sufijskih mislilaca. Još u ranim fazama moga istraživanja islama, dok sam još bila u oporavku od jedne poprilično rigidne forme katoličanstva po kojoj se smatralo da čak ni za Protestante nema nikakve nade, a kamoli za nekoga drugoga, pronašla sam jedan citat od Ibn Arabija. Govorio je o tome kako ne trebamo da veličamo vlastitu religiju tako izričito da time odbacujemo sve ostale religije. Ako ovo učinimo propustit ćemo srž same stvari, a to je da Bog, sveprisutan i svemoćan, ne može biti ograničen ni na jednu vjeru. Allah u Kur'anu kaže da je On tu gdje god se mi okrenuli. Oni koji veličaju samo ono što im je poznato u tom veličanju veličaju sami sebe, što ne bi činili da imaju osjećaj za pravdu. No njihova mržnja je zasnovana na neznanju. Jedan od ovih pokreta je bio i šiizam.

Halife su još uvijek budno motrile kretanja u krugovima Alijevih potomaka, jer je narod još uvijek bio privržen ideji da su oni trebali naslijediti Halifat. Hasan i Husein, Alijevi sinovi, bili su jako bliski sa Poslanikom, on ih je znao nositi na svojim ramenima po čitavoj

Medini. No, dešava se da Hasan umire, vjerovalo se da ga je otrovao umejadski halifa. Potom Halifa šalje izaslanika, plaćenika, koji je trebao da ubije Huseina, Alijevog mlađeg sina, u svetom gradu Meki. Prema priči, Husein je zajedno sa svojom porodicom, najbližim prijateljima, te ženama i djecom krenuo prema Kufi gdje se nalazio Halifa. Prizor Poslanikove porodice kako maršira prema Halifi zahtijevajući povratak islamskim vrijednostima i pravednijem društvenom sistemu trebao je potaknuti muslimansku zajednicu da okonča takav poredak. Tako se ta grupa od 50-tak ljudi zaputila ka Kufi, a Halifa je poslao vojsku koja ih je opkolila na ravnici Kerbeli (današnji Irak) i sve ih pobila, dvoje ili troje je uspjelo da pobjegne, a Husein je umro posljednji, držeći u rukama svoga malenog sina.

Ova tragedija je u očima svih muslimana predstavljala užasnu sliku, Poslanikov unuk, ubijen od strane islamskog vladara, što je bilo tipično ponašanje aritokratskih vladara koji nisu mogli sebi priuštiti nikakvu opoziciju, pa bi je sasjekli u korijenu. Šiiti su od tada štovali Huseina kao trećeg imama, prvi je bio Ali, a drugi Hasan. Sama riječ *imam* znači vođa, no u šiitskoj tradiciji ova riječ je značenjski puno više opterećena nego u sunitskoj tradiciji gdje je imam osoba koja predvodi molitvu. Kod šiita, imam je neko ko je vođa cijele zajednice.

Peti i šesti imam se nisu željeli miješati u politiku, smatralo se da je to isuviše opasno, te da će samo nastradati poput Huseina. Mislilo se da je nemoguće da se kur'anska poruka primjenjuje u svijetu koji je bio ispunjen nemilosrdjem i užasom. Šesti imam, Džafer el-Sadik, izjavio je da se imami više nikada neće miješati u politiku, već da će se povući i fokusirati na tumačenje Objave, živeći jednostavnim životom, te da šiiti nikako ne smiju učestvovati u toj korupciji moći. Razvili su ideologiju oko figure imama, vrlo moguće posuđujući i iz kršćanskih učenja, poput onog o uskrsnuću. Naime, svaki od Poslanikovih nasljednika je naslijedio njegovu karizmu i da je na taj način u njemu bilo pohranjeno sveto znanje (*ilm*), koje ga je činilo predvodnikom njegove generacije. Ovakvo nešto se, pak, treba shvatiti u prenesenom smislu, a ne u bukvalnom tumačenju. Srž ovakvog poimanja je ta da je božansko prisustvo uvijek uz nas, možda ga ne možemo osjetiti, no ono je tu da nas vodi kroz naš život. Osoba koja je prošla kroz niz duhovnih vježbi mogla je uvidjeti da je imam neko ko je ispunjen božijom moći.

Stvari u Halifatu su se pogoršavale, tako da su halife ubile ili otrovale gotovo sve imame. Nekolicina onih koji su preostali bili su prisiljeni na

kućni pritvor. Na kraju, u IX st., umire jedanaesti imam, ponovo pod sumnjivim okolnostima, a njegov sin, maleni dječak, nestaje. Još uvijek je postojao šiitski krug koji je brinuo o porodici, te su oni mislili da se Imam sakrio kako bi se zaštitio od neprijatelja. No, kako se bližilo vrijeme po kojem bi Imam trebalo da umre, počele su kružiti priče da je Bog sakrio Imama, te da će se on ponovo vratiti na zemlju onda kada dođe vrijeme. Ovdje ponovo uočavamo ideju o uskrснуću, te imamu koji dolazi da objavi vladavinu pravde. U međuvremenu, šiiti ne smiju učestvovati u politici, trebaju se vratiti proučavanju i potrazi za Nevidljivim.

Potruga za skrivenim značenjem u Objavi je potraga za skrivenom dimenzijom ljudskog bića, koja je ispunjena božijom svjetlošću. Skriveni Imam će se pojaviti pred smak svijeta, te kao što se kaže, “mnoge godine će proći i kada tiranija dostigne svoj vrhunac, Imam će se pojaviti i spasiti nas”. I doista ovo jeste jako lijepa slika koja oslikava ljudsko poimanje božanskoga, koje je prisutno u našem svijetu, no u isto vrijeme nedostižno, nepojmljivo, i u stalnoj opreci sa našom pohlepom, sebičnošću, okrutnošću i nepravdom. Stoga, do Iranske revolucije, sekularizam je ostao sveta dužnost šiita. Čak i onda kada su osnovali svoju državu, vjersko vođstvo je izjavilo da neće preuzeti bilo kakvu političku poziciju. Oni će govoriti u ime naroda, protiv vođa tiranina.

Jedan primjer njihovog djelovanja je krajem XIX stoljeća. Šah je Britancima dao koncesiju nad proizvodnjom duhana što je preko noći hiljade Iranaca ostavilo bez posla. Vrhovni vjerski vođa je tada objavio fetvu kojom je svim Irancima zabranio da puše, što se i desilo. Čak su i šahove žene prestale da puše, tako da je Šah naposljetku morao da učini ustupak i da povрати koncesiju, nakon čega su se svi mirno vratili staroj navici.

Supersecionizam, koji je nažalost prisutan u današnjem, modernom islamu, imao je slične početke, otpora protiv određenih struja, no ovaj put zarad drugačijih ciljeva. Započinje u Saudijskog Arabiji, krajem XVIII st., kada se rađa pokret vehabizma, nastao kao posljedica promjene društvenih i političkih tokova, naročito raspada Osmanskog carstva. Ovaj tvrdokorni oblik tumačenja islama nam ne bi bio poznat danas u tolikoj mjeri da nije bilo petrodolara.

Nakon Iranske revolucije, Iran prestaje biti glavni dobavljač nafte u Sjedinjene Američke Države, te su se Saudijski grčevito borili da preuzmu kontrolu nad muslimanskim svijetom. Stoga su im u širenju njihove sužene ideologije pomogle upravo Sjedinjene Američke Države.

Ovo su naše veze sa Irancima. Svaki put kada čujemo ljude kako govore o dolasku Sudnjeg dana, Jevreje na Zapadnoj obali kako govore o neizbježnom dolasku Mesije, muslimane koji govore o svijetu punom dobra i zla, te o njihovoj borbi za pravdom u svijetu, ove veze su tu, uz nas. Tu su i kada čitamo Knjigu Otkrivenja, ali i kada se u nama budi ta želja za pravdom, potreba za brigom prema bespomoćnima i potlačenima. No, sekularni etos je još uvijek prisutan u Iranu, što sam otkrila i kada sam otišla u Iran u septembru. A to je samo još jedna faza revolucije.

S engleskog prevela: Qanita Abedpour

Karen Armstrong ANCIENT IRAN, ITS LINKS WITH US

Abstract

The perception of Iran in the eyes of the West has been colored by various prejudices and misjudgments. However, in her eye-opening lecture, Karen Armstrong seeks to reconcile such opinions by suggesting numerous similarities in spiritual habits and beliefs which are shared between Iranian people and the rest of the world. From the ancient times of Zoroaster to the Iranian Revolution, Armstrong examines the motifs that have perpetuated the spiritual behavior in Iran, and their further links to Western religions. Therefore, she notes that the ways in which people have sought refuge in religion, often when faced with tyranny, oppression and other forces of evil, are universal to all societies. Thus, the author indicates the dimension of social justice which was crucial in all three monotheisms, but yet interpreted so inaccurately throughout the centuries.

Key words: Iranian spirituality, Zoroastrianism, early Islam, theological dualism, messianism, Islam in Iran